

“21. Yüzyılda Milliyetçilik”mi Milliyetsizlik mi?

Partha Chatterjee'nin deyimiyle sosyal bilimlerde en az teorize edilmiş kavramlardan biri milliyetçiliktir. Farklı toplumsal ve tarihsel bağlamlara bağlı olarak çok farklı içerikler kazanabilen bu kavram çerçevesinde yazılıp söylenenler ya da yapılan eleştiriler de bu nedenle ciddi bir süzgeçten geçirilmeyi gerekiyor çoğu zaman. Zira Batı Avrupa'da yükselen yabancı düşmanlığı da, varoluşunu Türk ve Müslüman olmayanların ötekileştirilmesi hatta imhasına borçlu olan Türk milliyetçiliği de, Kürtlerin kollektif haklarını garanti altına almak ya da kendi vatanlarında ulusal kaderlerini belirlemeye dönük siyasi egemenlik talepleri de aynı milliyetçilik eleştirisi çerçevesine oturtulabilmektedir. Dahası milliyetçilik yerine konulması düşünülen/hayal edilen yeni sistemler rahatlıkla kabul görebilmektedir.

Türkiye'de milliyetçiliğe dair en son çıkan yayınlardan biri Elçin Aktoprak ve A. Celil Kaya'nın derlediği farklı onsekiz makaleden oluşan *21. Yüzyılda Milliyetçilik* (İletişim, 2016, İstanbul) başlığını taşıyan kitaptır. Kitabın içeriğini büyük oranda 2013 yılında A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde düzenlenen bir konferansta sunulan bildirilerden oluşturmakta. Milliyetçiliğe dair teorik yaklaşımlar, Arap Baharı, Avrupa'da milliyetçiliğin yeniden doğuşu, Türkiyede Türk ve Kürt kimlikleri gibi başlıklar altında toplanan makalelerin tamamını değerlendirmek bu yazının sınırları aşacağından Kürt kimliklerine dair iki makale ele alınacaktır: Martin van Bruinessen, “Erken 21. Yüzyılda Kürt Kimlikleri ve Kürt Milliyetçilikleri”; Joost Jongerden, “Pek Çok Dünyanın Sığıdığı Bir Dünya?: PKK, Radikal Demokrasi ve Siyaset ile İktidarı Yeniden Düşünmek”.

Eleştiri ve tartışma eksikliği

En azından bize dair yapılan araştırmaların ve ortaya çıkan yazılı eserlerin ciddi bir değerlendirme ve tartışma konusu edilmesi çok nadirdir. Hele de bu eserler tanınmış Avrupalı ve sol akademisyen/araştırmacıların elinden çıktıysa daha fazla kabul görüp eleştiriden azade kalabiliyorlar. Ancak artık Kürtlerin yazılanları sadece tüketmek yerine kendilerine dair bilgi üretmelerinin, varolanları eleştiri ve kritiğe tabi tutmalarının zamanı gelmiş hatta geçmiştir.

Kürtler ulus olamazlar!

Bruinessen'in adı geçen makalesi de bu anlamda birkaç açıdan eleştirilmeyi hak ediyor. Makaledeki eleştirinin odak noktası şudur: PKK hareketinin ulaştığı kitlesellik ve milliyetçi söylem ile ulus-devlet hedefinden uzaklaşmış olması akademisyenler arasında da büyük bir ilgi uyandırmıştır. Genel anlamda mevcut egemenlik sistemlerine ütöpik alternatif arayışların etkisi midir bilinmez, başta PKK lideri Abdullah Öcalan'ın kaleminden çıkan demokratik özerklik ve konfederalizm gibi toplum projelerini ilgi ve takdirle karşılayanlar az olmadı. Joost Jongerden'in deyişiyle heyecan uyandıran bu “anomalı”ye akademik destek sunmak ve belki de zaman tanımak için bilindiği kadarıyla henüz ciddi eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutan çıkmadı (Kürtlere ve onların taleplerine toptan reddiyeci yaklaşan ya da görmezden gelenlerden söz etmeye gerek yok!). Ancak bunun yanında Kürtlere dair milliyetçi ve ulus-devlet söylemi çoğunlukla ya görünmez kılınır ya negatif bir anlam yüklenir ya da toptancı bir eleştiriye tabi tutularak ötekileştirilir.

Bu eleştirileri ayrıntılandırmaya gelince, örneğin Bruinessen “Erken 21. Yüzyılda Kürt Kimlikleri ve Kürt Milliyetçilikleri” başlıklı makalesinde aslında Kürtlerin milli duygulardan ne kadar uzak olduklarını 1960’lı ve 70’li yıllarda tanıdığı birkaç isimsiz Kürdü örnek vererek kanıtlamaya çalışır. Daha yakın tarihli örnekler yok muydu ya da bunun için birkaç örnek yeterli olursa aksini de iddia etmek pekala mümkündür dememek elde değil. Diğer yandan Kürdistan’ın her parçasında Kürtlükleri kendileri ya da komşuları tarafından inkar edilen topluluklar bulunduğunu iddia eder. Bunlar Ezidi, Alevi, Zazaca veya Goranice konuşanlardır (s.350). Ezidi, Alevi ve Hıristiyan gibi gayri-müslimlerin Sünni Kürtlerden gördükleri kötü muameleden söz eder. Ancak çok ciddi bir ayrılmaya yol açtığına dair deneyimli bir antropologtan beklenen temellendirme ve ikna edicilikten uzaktır. Zira iki satır sonrasında da 1960’lardan beri Kürt siyasi hareketlerindeki güçlü Ezidi ve Alevi temsiliyetinden söz eder (s.352), ilerleyen sayfalarda her iki görüşe de tekrar yer verilir. Aynı paragraf içinde yer alan çelişkili cümleler sadece deneyimli bir antropologtan beklenmeyecek bir özensizlik olarak değerlendirilebileceği gibi, Kürtlerin ulus olabilmelerinin güçlüğü, parçalı bir aşiret toplumu olmaktan öteye gidemediklerini ifade etmenin başka bir yöntemi olarak da algılanabilir. Keza makalenin tamamı gözönünde bulundurulduğunda böylesi bir alt-metne ulaşmak zor değil.

Eleştiri mi ötekileştirme mi?

Kürdistan’ın güneyindeki siyasi hareketin bölünmeler odaklı genel bir tarihçesine değindikten sonra Iraklı Kürtlerin bağımsızlıktan farksız bir statü talebinde bulduklarını belirtir. Sonrasında ise Güneydeki Kürtlerin kendi kendilerini yönetebilecek demokratik bir kültürden ne kadar yoksun oldukları yönünde olumsuzlukları sıralar, patronaj sistemi, aşiret sisteminin önemini koruması gibi. Güneydeki Kürt yönetiminin eleştiriden azade ya da bu eleştirilerin temelsiz olduklarını iddia edecek değilim ancak eleştirilerin kendisi de ciddi bir eleştiriye hak etmiyor değil. Burada şu soruları sormak yerinde olur: nedenlerine hiç değinmeksizin, çizilen olumsuz tablo ile bağımsızlık talebinin yersizliği ve imkansızlığı mı vurgulanmak ve aksine ikna edilmek mi isteniyor? Bir halkın üzerinde yaşadığı topraklar üzerinde egemen olma gayretinin hiç mi bir kazanımı olmamıştır? Güney siyasi hareketinin toptancı bir şekilde olumsuzlanması eleştiriden ziyade, sonrasında gelen PKK’ye yönelik yoğun olumlayıcı yaklaşım biçimiyle, bağımsızlık fikrinin demokratik özerlik ve konfederalizm karşısında ötekileştirilmesini ya da değersizleştirilmesini akla getirmektedir.

Post-milliyetçilik!?

Bruinessen PKK’ye ilişkin olarak da çelişkili, ikna edici olmaktan uzak tespitlerini sürdürür. Ezilen sınıfları temsil etmeyi amaçlayan PKK’nin aşiret seçkinlerini Kürdistan’ın sömürgeleştirilmesinin işbirlikçileri olarak görüp feodal sömürünün en kötü biçimlerini yok etmeyi başardığını iddia eder. PKK’nin yazılı programı ve siyasi söylemine bakılırsa aşiret karşıtlığı net şekilde görülür. Ancak programla pratiğin birbiriyle örtüşmediğini gösteren, PKK’nin yer yer pragmatist davranarak aşiretler arası çatışmalardan yararlanarak belli aşiretlerle ittifak kurduğu pekala biliniyor. Siverek’teki Bucak ve Qirwarî (Paydaş) aşiretlerinden ikincisiyle, Derik’te Ahmet Türk’ün mensubu olduğu Hecî Sînan ile Hecî Necîm aşiretlerinden ilkiyle ittifak kurması örneklerden sadece ikisidir.

PKK'nin geçirdiği dönüşümler sonucu milliyetçi ulus-devlet talebinden vazgeçmesi Bruinessen'i post-milliyetçilik gibi bir kavramsallaştırmaya götürür. Yeni kavramın varolan durumla ne derece örtüşüp örtüşmediği bir yana, yeni siyaset biçiminin –dolayısıyla milliyetçi siyasetten vazgeçişin- olumlanma biçimi de sağlam bir temellendirmeden uzak olup açık bir tarafsızlığı göstermektedir. Hiç bir örnek ya da belge göstermeksizin öz-yönetimin işleyiş tarzı anlatılır (s.361). Yalnız “Güneydoğu”daki şehirlerin semtlerinde değil, Türkiye'nin batısında da! öz-yönetim meclislerinin bulunduğunu belirtir (s.362). Bunlar hangi semtler ve şehirlerdir acaba? Türkiye'nin batısını geçelim, “Güneydoğu”da ne kadar yaygındır ve hangi demokratik ilkeler doğrultusunda nüfusun yaklaşık kaçı temsil etmektedir bu meclisler? Kürtlerin kaçta kaçını tanımlamaktadır? Bir fikrin bu şekilde anlatılması sadece bir özensizlik örneği midir yoksa milliyetçilik ve ulus-devletin yerini alacak her yeni modelin baştan kabul gördüğünü mü gösteriyor?

Kürtler deneme tahtası mı!?

Joost Jongerden'in makalesi “Pek Çok Dünyanın Sığıdığı Bir Dünya?: PKK, Radikal Demokrasi ve Siyaset ile İktidarı Yeniden Düşünmek” ise Bruinessen'inin devamı olarak okunabilir. Jongerden makalesini tamamen demokratik özerklik ve demokratik konfederalizme ayırmış; milliyetçi ulus-devlete tepki olarak doğdukları için her iki kavram epey yüceltilmiş. Jongerden sözkonusu kavramların ne kadar anlamlı olduklarına ikna etmeye çalışırken bize bir tarihsel arka plan verir. Nedir bu arka plan? Antik Yunan, başarıya ulaşamamış Paris Komünü ile İspanyol İç Savaşı ve 70 yıl ayakta kalabilmiş Sovyet rejimidir. Yanısıra belli bazı Avrupalı düşünürlerin Kürtlerin siyasi bağlamlarından son derece uzak, varolan durumla ilişki kurmaya elvermeyen saf bir teorik arkaplan da verir. Bu arkaplan sözümona demokratik özerkliği inşa etmeyi hedefleyen Kürt şehirlerindeki hendek savaşlarıyla beraber düşünüldüğünde kitabi ve çok farklı tarihsel koşulların ürünü kavramların nasıl hoyratça kullanıldığını sorgulamadan edemiyor insan. Diğer yandan ciddi akademik birikime sahip olduklarını varsaydığımız bu sosyal bilimcilerin toplumsal gerçeklikten yoksun kavramlar üzerinden nasıl bu kadar iddialı kalem oynatabildiklerini anlamak çok zor. Jongerden'in radikal demokrasi biçimlerinin “(...) aynı zamanda örneğin Diyarbakır'da veya Avrupa'da Kürtlerin yaşadığı yerlerde yaşayan halk konseyleri inşası gibi toplumsal pratikler ve toplumsal deneyimlerle şekillenmektedir.” (s.431) derken hangi verilere dayandığını, sadece Diyarbakır'da yaşayan biri olarak gerçekten merak ediyorum!

Bir yerel parti yöneticisinin demokratik konfederalizm “merkeziyetçiliği ve devleti redderken, halkın öz-örgütlenmesini ve gündelik işlerinin sorumluluğunu üstlenmesini öne çıkarmaktadır” derken “ya da bir devlete bağlı olmadan yaşamaktan” sözedildiğinde bir sosyal bilimci olarak Jongerden'in “ama nasıl?” ya da yanibaşlarında varolan devletin aygıtlarını ne yapacaklarına dair bir soru gelmemiş mi aklına? Ya da “Pek çok dünyanın sığıdığı bir dünya”ya acaba Kürtlerin ne kadar sığabildiğini irdelemek hiç mi aklına gelmedi? Sahi, şayet Kürtleri birtakım ütopyaların deneme tahtası yapılmasına akademisyen cephesinden gelen bir destek değilse nedir bu?

